

JUDr. et PhDr. Jaroslav Padrnos, CSc.

Aktuální zamyšlení nad vázaností států mezinárodním právem**BEZPEČNOSTNÍ
POLITIKA**

Vojenské rozhledy, 2014, roč. 23 (55), č. 2, s. 3–7, ISSN 1210-3292 (tištěná verze), ISSN 2336-2995 (on line).
Článek prošel recenzním řízením.

Mezinárodní právo je soubor pravidel, které státy nebo národy uznávají jako závazné pro jejich vzájemné vztahy, a to včetně jejich vztahů s mezinárodními organizacemi. Je obvykle včleněno do dohod mezi svrchovanými státy, a/nebo od takovýchto dohod odvozeno. Mezinárodní právo lze najít především v mezinárodních dohodách nebo úmluvách kromě souboru obecně uznávaných hodnot, norem a zásad, které nemusí být nutně v dohodě uváděny.

Portál evropské justice,**https://e-justice.europa.eu/content_international_law-10-cs.do****Topical Reflections over Nations Bounded by International Law****Abstrakt:**

Dodržování norem mezinárodního práva veřejného je nezbytnou zárukou mírové rovnováhy sil všech států. Mělo by být jejich niterným zájmem. Flagrantní porušování těchto norem a dopouštění se zločinu agrese bývá přímo úměrné vojenské síle států. Je možné uvést příklady. Definice ozbrojené agrese, o které pojednává tento příspěvek, byla přijata Valným shromážděním OSN 14. prosince 1974.

Abstract:

Respecting rules of international laws is indispensable to guarantee a peace balance among forces of all states. It ought to be in their own interest. By and large, the flagrant breaking of those rules and acts of aggression correspond directly to the military power of individual states. Examples are abundant. This essay deals with the definition of aggression that was adopted by the United Nations General Assembly on December 14, 1974.

Klíčová slova:

Mezinárodní právo veřejné, právo válečné (ius belli), právo k válce (ius ad bellum), právo ve válce (ius in bello), útočná válka, agrese, zločin proti míru, okupace, referendum, právo na sebeurčení.

Key words:

Public international law, law of war (ius belli), right to war (ius ad bellum), laws of war (ius in bello), war of aggression, aggression, crime against peace, occupation, referendum, right to self-determination.

Úvod

Jako právník svého času se ve svých přednáškách na Právnické fakultě Masarykovy univerzity dotýkající problematiky mezinárodního práva válečného i stále zabývající se bezpečností státu, samozřejmě též jak občan České republiky a prostý člen lidské spopolitosti cítím aktuálně nyní potřebu se alespoň stručně vyjádřit k některým událostem mezinárodního dění, především k takovým, které si pod takovými či onakými záminkami pohrávají lehkovážně s lidskými životy a snad i bez veliké nadsázky řečeno, s existencí národů i samého lidstva.

Ius belli (právo válečné) součást mezinárodního práva veřejného

Mezinárodní bezpečnost, chce se mi napsat křehká bezpečnost, spočívá na zodpovědném dodržování norem mezinárodního práva veřejného. To se utvářelo v průběhu staletí, s jistou akcelerací ve století devatenáctém a následně, především pod vlivem dvou světových katastrof – první a druhé světové války – ve století dvacátém. Nedílnou součástí mezinárodního práva veřejného je právo ozbrojených konfliktů. Vztah k válečným konfliktům se především po první světové válce výrazně změnil. Ještě před první světovou válkou se jednalo o legální právo suverénního státu. Jednalo se o subjektivní právo státu iniciativně sáhnout k válce a řešit tak své politické spory s jiným státem, vymáhat vůči tomuto státu své pohledávky nebo provádět prostřednictvím války svou zahraniční politiku. Jednalo se o právo sáhnout k válce (*ius ad bellum*).

Pojem agrese v mezinárodním právu

Po první světové válce, katastrofě do té doby nebývalých rozměrů, jež stála více jak 10 milionů lidských životů, nepočítaje statisíce zmrzačených lidí, rozbourala mapu především Evropy, způsobila zánik několika velmocenských monarchií, což mimochodem se výrazně dotklo osudů českého, slovenského i polského národa, a z pohledu národně osvobozeneců snah těchto národů znamenalo jejich suverénní státoprávní rozvoj, nastal zvrát v pohledu na válku, jakožto prostředek prosazování politických a jiných cílů států.

Briand-Kellogovým paktem z roku 1928 byla zakázána útočná válka. Samozřejmě, že se zákazem útočné války naléhavě vyvstal problém formulování agrese. Vzhledem k dalšímu a nyní i současnému mezinárodně politickému dění je paradoxem, že to byl Sovětský svaz, jenž na ženevské odzbrojovací konferenci v roce 1933 navrhl, aby za agresora byl považován každý stát, který se dopouští jednoho z těchto činů:

1. Vyhlášení války jinému státu.
2. Vpádu svých branných sil, třeba i bez vyhlášení války, na území jiného státu.
3. Útoky svými pozemními, námořními nebo leteckými silami, třeba bez vyhlášení války, na území, loďstvo nebo letectvo jiného státu.
4. Námořní blokády břehů nebo přístavů jiného státu.
5. Poskytuje-li pomoc ozbrojeným bandám, utvořeným na jeho území, při vpádu na území jiného státu, nebo odmítá bez ohledu na požadavky státu, vystaveného

útoku, učinit na svém vlastním území všechna na něm závisící opatření, aby tyto bandy byly zbaveny každé pomoci nebo ochrany.

Návrh přijat nebyl. V letech 1968-1974 pracoval zvláštní výbor OSN na definici agrese, jehož návrh agrese byl na podzim 1974 předložen Valnému shromáždění OSN ke schválení. 14. prosince 1974 byl na XXIX. zasedání Valného shromáždění návrh přijat. Za agresi se považuje zejména použití ozbrojené síly státem proti svrchovanosti, územní celistvosti nebo politické nezávislosti jiného státu nebo jakýkoliv jiný postup neslučitelný s Chartou OSN.

Agresi zakládají zejména tyto činy:

- a) Invaze nebo útok ozbrojených sil jednoho státu na území druhého státu nebo vojenská okupace, byť i dočasná, která je důsledkem takové invaze nebo útoku, anebo jakékoli připojení území jiného státu nebo jeho části, při němž se použilo síly;
- b) bombardování ozbrojenými silami jednoho státu území druhého státu nebo použití jakýchkoli zbraní jednoho státu proti území druhého státu;
- c) blokáda přístavů nebo pobřeží jednoho státu ozbrojenými silami druhého státu;
- d) útok ozbrojených sil jednoho státu na pozemní, námořní nebo letecké síly jiného státu;
- e) použití ozbrojených sil jednoho státu, které se nacházejí na území druhého státu s jeho souhlasem, v případě, že se nedodržely dohodnuté podmínky pobytu nebo délky jejich přítomnosti;
- f) jednání státu, který povolil druhému státu, aby použil jeho území ke spáchání agresivního činu proti třetímu státu;
- g) vyslání státem nebo jeho jménem ozbrojených sil nebo žoldáků, kteří používají síly proti jinému státu v takové míře, že se to rovná předchozím činům, anebo podstatná účast státu na takových činech.

Jestliže již některý ze států sáhne první k válce jako prostředku řešení svých politických, hospodářských či jiných ambicí, je povinen se řídit normami válečného práva, speciálně práva ve válce (*ius in bello*). Je povinen příkladně svůj úmysl oznámit všem neutrálním státům, odvolat své zástupce (velvyslance, vyslance, konzuly atd.) z území státu, s nímž zamýšlí vést ozbrojený zápas. Je povinen oficiálně před zahájením válečných operací vyhlásit tomuto státu válku.

Vyhlášením války se suspendují normy mírového mezinárodního práva a nastupují normy práva válečného. Zahájení válečných operací jednoho státu proti výsostnému území jiného státu bez vyhlášení války zakládá samo o sobě zločin v užším smyslu proti mezinárodnímu právu, avšak samotné vyhlášení války a dodržení formálních norem mezinárodního práva válečného neospravedlňuje agresi. Agrese sama o sobě je zločinem proti míru.

Agrese je nejzávažnější a nejnebezpečnější formou protiprávního použití síly, jež za podmínek současné existence rozličných druhů zbraní hromadného ničení může být příčinou ohrožení samotné existence lidstva, ne-li veškerého života na Zemi. Agrese je neospravedlnitelná jakýmkoliv argumenty politické, hospodářské, vojenské, kvazi národní a státní či jiné sebesilnější a sebeúdernější argumentační ideologické dimenze. Každá agrese je zločinem proti mezinárodnímu míru.

Přístup velmocí k právní vázanosti normami mezinárodního práva

Velmoci, jestliže se dopouštějí aktů v rozporu s mezinárodním právem, mají ve zvyku pokoušet se legalizovat své jednání argumentací o sféře svých národních (státních) zájmů. Nejedná se však o nic jiného, než o arogantní manifestaci své síly; netřeba zdůrazňovat, že nikoliv mravní, ale vojenské a ekonomické. Používáme-li pojmu „velmoc“, je třeba vzít na vědomí skutečnost, že z pohledu mezinárodního práva je každý suverénní stát „velmocí“. Postavení suverénních států se krom jiného řídí principem rovnosti „the principle of sovereign equality of states“. Nicméně obtížně v praxi si je možno představit, že státy jako Česká republika, Slovenská republika nebo Polská republika, Maďarsko etc. by mohly demonstrovat svou autonomii na mezinárodních ujednáních, závazných pro všechny k mezinárodním normám přistoupivší státy, jako si mohou dovolit jiné, a to skutečné velmoci.

Stojí v souvislosti s touto velice krátkou úvahou nad parciálními základními normami reprobovaného chování států zamyslet se nad přepadením bez vyhlášení války a následnou okupací Maďarska Sovětským svazem v roce 1956, nad přepadením Československa v roce 1968 „spojeneckými“ vojsky Sovětského svazu, Polské lidové republiky, Německé demokratické republiky a Maďarské lidové republiky a následnou dvacet let trvající okupací Československa vojsky Sovětského svazu. Tento akt agrese se sice odehrál před přijetím definice agrese, přesto žádný ze států nemohl pochybovat o tom, že se o flagrantní agresi jednalo.

Z období po jasně formulovaných, demonstrativně vyjmenovaných projevech agrese je v souvislosti s aktuálním děním ve světě vhodné se zamyslet nad přepadením Iráku bez vyhlášení války Spojenými státy americkými za spojení Velké Británie a koalice dalších cca 40 států v roce 2003 i nad obsazením Krymu, části státního území Ukrajinské republiky ruskou armádou 7. 3. 2014 pod záminkou ochrany ruských občanů žijících na Krymu, a to za situace, kdy tu žádní ruští občané nežijí, neboť ti, kteří mají nebo by měli být chráněni, jsou rusky mluvící občané Ukrajinské republiky, i nad následnou anexí Krymu Ruskou federací. Třeba pochopitelně vzít v potaz jednoznačně dopadnuvší referendum rusky mluvících obyvatel Krymu ve prospěch připojení k Rusku.

Aniž by bylo nutno a možno polemizovat (prakticky bez znalosti věrohodných faktů) o průběhu referenda, k argumentaci práva na sebeurčení národů je vhodné uvést následující: Právo na sebeurčení národů je jednou ze základních zásad mezinárodního práva veřejného (the principle of equal rights and self-determination of peoples).

V roce 1975 přijala v Helsinkách Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě Deklaraci zásad řídících vztahy mezi zúčastněnými státy. Právo na sebeurčení je jednou z deseti přijatých zásad. Podle této deklarace mohou státy realizovat své právo na sebeurčení buď zřízením svého vlastního nezávislého státu, anebo svobodným sdružením nebo spojením s jiným svrchovaným státem nebo rozhodnutím o jiném politickém statusu. Toto rozhodnutí musí být učiněno dotyčným národem svobodně, bez nátlaku ovládajícím státem.

Referendum uskutečněné převážně rusky mluvícími občany Ukrajiny na Krymu dne 16. 3. 2014 dopadlo jednoznačně ve prospěch připojení k Ruské federaci. Avšak toto referendum bylo realizováno za situace, kdy Krym byl již z větší části ovládán ruskou armádou, jež bez vyhlášení války vpadla na území jiného suverénního státu,

a bez možnosti sledování jeho průběhu zahraničními pozorovateli, jejichž přítomnost ruská částečně označená a částečně neoznačená okupační vojenská síla nepřipustila.

Snad ještě za zmínku stojí fakt, že podle mezinárodního práva válečného ozbrojené skupiny, které nejsou viditelně označeny, případně nejsou příslušníky hromadného ozbrojeného povstání civilního obyvatelstva proti okupantům (levée en masse), v případě zajetí nejsou považovány za kombatanty (status kombatanta náleží příslušníkům ozbrojených jednotek strany konfliktu, nosícího viditelně zbraň a nesoucího řádné označení státu konfliktu) a nepodléhají ochraně mezinárodního práva podle statutu válečných zajatců.

Závěr

Dovolím si atypicky ponechat na čtenáři.

Literatura:

- JUNGBAUER, R. *Mezinárodně právní regulace ozbrojeného konfliktu*. 1. vydání. Univerzita Karlova-Fakulta pedagogická, Praha: SPN, 1984, s. 128.
- MALENOVSKÝ, J. *Mezinárodní právo veřejné, obecná část*. 1. vydání. Masarykova univerzita-Právnická fakulta, Brno, 1993. ISBN 80-210-0599-8, s. 188.
- PADRNOŠ, J. a kol. *Výbrané kapitoly z obrany socialistického státu pro posluchače Právnické fakulty*. Univerzita J.E. Purkyně (Masarykova univerzita)-Pedagogická fakulta, Brno, 1982, s. 103.
- POTOČNÝ, M. *Mezinárodní právo, zvláštní část*. Olomouc: C. H. Beck, 1996. ISBN 80-7179-088-5, s. 332.

Jestliže bych mluvil o perspektivách NATO za normálních okolností, pak bych jako vždy zdůrazňoval především boj proti mezinárodnímu terorismu, boj, který nikdy nekončí, a který je zapotřebí vést důsledně, a nikoli na základě pacifistické politiky usmířování teroristů. Za současné situace se ovšem nemohu vyhnout zmínce o situaci na Ukrajině, která nepochybně představuje další bezpečnostní hrozbu. Snad si vzpomenete na jugoslávský konflikt, kde Evropa byla zpočátku naprosto bezradná a nedokázala vlastními silami tento konflikt řešit.

Připomínám zejména jeho vyvrcholení v podobě tak zvané bosenské války. I to vedlo k úvahám, že by bylo zapotřebí dobudovat druhý pilíř NATO vedle pilíře severoamerického, a to v podobě evropské armády, v souladu s pokračujícím tendencí integrace v rámci Evropské unie. Mluvil jsem o tomto projektu před několika týdny ve Štrasburku před evropským parlamentem a tam ty nejoptimističtější odezvy zněly, že jednotná evropská armáda je možná za deset až patnáct let. Myslím si, že právě situace na Ukrajině by měla vést k úvahám o urychlení tohoto procesu.

Všichni víte, že v roce 1994 byla v Budapešti uzavřena multilaterální dohoda, která zaručovala integritu, a tedy i hranice Ukrajiny, výměnou za stažení nukleárních zbraní z ukrajinského území. Dosažení dohod diplomatickým úsilím je něčím, čemu se říká soft power. Ale vedle té „měkké síly“ občas je zapotřebí i hard power, jako odstrašující síla, která garantuje dodržování uzavřených dohod.

Miloš Zeman, prezident České republiky
Z vystoupení na konferenci „15 let Česka v NATO – naše bezpečnost není samozřejmost“, 12. 3. 2014, Praha, Pražský hrad